

In the name of Allah, the compassionate, the merciful
به نام خداوند بخشنده مهربان

سرشناسه :	حسینی، سرور، ۱۹۷۰م.
عنوان و نام پدیدآور :	تحلیل بطن پژوهی آیت الله معرفت / سرور حسینی.
مشخصات نشر :	قم : مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری :	۲۶۳ ص: ۱۴×۵/۲۱؛ ۵/۱۴س.م.
شابک :	۹۷۸-۶۲۲-۳۱۵-۰۵۸-۶
یادداشت :	کتابنامه: ص. [۲۳۹] - ۲۶۳؛ همچنین به صورت زیر نویس.
مرجع تولید:	مجتمع آموزش عالی قرآن و حدیث
موضوع :	قرآن - تأویل / Qur'an -- Hermeneutics
موضوع :	معرفت، محمد هادی، ۱۳۰۹ - ۱۳۸۵. -- دیدگاه درباره تأویل
موضوع :	Marefat, Muhammed Hadi -- Views on hermeneutics
موضوع :	معرفت، محمد هادی، ۱۳۰۹ - ۱۳۸۵. -- دیدگاه درباره قرآن
موضوع :	Marefat, Muhammed Hadi -- Views on Qur'an
موضوع :	قرآن -- بررسی و شناخت / Qur'an -- Surveys
	تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴ / Qur'an -- Shiite hermeneutics -- 20th century
شناسه افزوده :	جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
شناسه افزوده :	Almustafa International Translation and Publication center/Almustafa International University
رده بندی کنگره :	۲/۹۱BP رده بندی دیویی : ۱۷۱/۲۹۷ شماره کتابشناسی ملی : ۸۷۷۱۹۱۹
	این کتاب با کاغذ حمایتی منتشر شده است

BP1418

تحلیل بطن پژوهی آیت الله معرفت

مؤلف: سرور حسینی

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفی ﷺ شمارهگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیبه)، نبش کوچه ۱۸ تلفن: ۳۷۸۳۶۱۳۴ ۲۵ ۹۸ +

تلفکس: (داخلی ۱۰۵/۳۷۸۳۹۳۰۵) ۲۵ ۹۸ +

◀ ایران، قم، بلوار محمد امین، سه راه سالاریه تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ ۲۵ ۹۸ +

pub_almustafa

pub-almustafa.ir

miup@pub.miu.ac.ir

باسپاس از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

● مدیر انتشارات: مصطفی نویخت ● مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری ● ناظر چاپ: ایوب جمالی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

تحلیل بطن پڑوہی آیت اللہ معرفت

سرور حسینی

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی، فرآوری اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پایبندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این رو، مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و اندیشه‌های ناب و ژرف، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت بنیان‌گذاران این شجره طیبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

جهانی‌شدن و گسترش سلطه فرهنگی غرب در سایه رسانه‌های فرهنگی و ارتباطی، اقتضا دارد که دانش پژوهان و علاقه‌مندان به این مباحث، با اندیشه‌های بلند و ارزش‌های متعالی آشنا شوند و این مهم، با ایجاد رشته‌های تخصصی، تولید متون جدید و غنی، گسترش دامنه آموزش و تربیت سازمان‌یافته دانشجویان به سرانجام خواهد رسید. این فرایند، گاه در پرداختن به مباحث بنیادین و تدوین متون تخصصی تعریف می‌شود و گاه در نگارش بحث‌های علمی، اما نه چندان پیچیده و تخصصی به ظهور می‌رسد.

بالندگی مراکز آموزشی، درگرو نظام آموزشی منسجم، قانونمند و پویاست. بازنگری در متن‌ها و شیوه‌های آموزشی و پژوهشی و به‌روز کردن آنها نیز این انسجام و پویایی و در نتیجه، نشاط علمی مراکز آموزشی و پژوهشی را در پی دارد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» به‌عنوان بخشی از این مجموعه، که رسالت بزرگ تعلیم و تربیت طلاب غیرایرانی را بر عهده دارد، تألیف متون درسی مناسب را سرلوحه تلاش خود قرار داده و تدوین و نشر متون درسی در موضوعات گوناگون علوم دینی، حاصل این فرایند است.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

مقدمه	۱۱
فصل اول: کلیات و مفاهیم	۱۳
یک. مفهوم‌شناسی	۱۳
الف) باطن	۱۴
۱. بطن در لغت	۱۴
۱. توسعه معنایی واژه «باطن»	۱۵
۲. واژه بطن و مشتقات و واژگان دخیل	۱۷
۳. واژه بطن و مشتقات آن در قرآن	۱۸
۴. واژه بطن در احادیث	۱۹
۵. بطن در اصطلاح	۲۴
۶. رویکردها در مورد بطن	۲۴
۶.۱. بطن‌گرایی افراطی	۲۴
۶.۲. ظاهرگرایی افراطی (مخالفان بطن‌گرایی)	۲۵
۶.۳. بطن‌گرایی اعتدالی (شیوه اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small>)	۲۷
ب) تأویل	۲۸
۱. تأویل در لغت	۲۹
۶. تأویل در قرآن	۳۲

۳۷. ۳. تأویل در روایات
۴۰. ۴. تأویل در اصطلاح دانشمندان اسلامی
۴۱. ۱.۴. رویکرد معناشناسانه تأویل
۴۳. ۲.۴. رویکرد وجود شناسانه تأویل
۴۶. ۳.۴. رویکرد رمزی و باطنی تأویل
۴۸. ج) جری و تطبیق
۴۹. ۱. جری در لغت
۵۰. ۲. تطبیق در لغت
۵۱. ۳. جری و تطبیق در اصطلاح
۵۲. ۴. جری و تطبیق از منظر علامه طباطبائی
۵۳. ۵. دلایل جری و تطبیق
۵۹. دو. معرفت شناخت
۵۹. الف) زیست نامه علامه معرفت
۶۰. ۱.۱. تحصیلات و اساتید
۶۱. ۲.۱. هجرت به نجف اشرف
۶۲. ۳.۱. هجرت به قم
۶۳. ۴.۱. فعالیت های علمی و قرآنی
۶۵. ۵.۱. تألیفات
۶۷. ب) آیت الله معرفت و قرآن پژوهی
۶۷. نگاهی به علوم قرآنی از آغاز تا قرن حاضر
۷۴. جایگاه آیت الله معرفت در فعالیت های قرآنی
۷۹. فصل دوم: دیدگاه ها و دلایل نظریه بطن
۷۹. اول: مهم ترین دیدگاه ها در مورد نظریه «بطن قرآن»
۸۰. الف) دیدگاه وجود شناسانه
۸۵. ب) دیدگاه معناشناسانه
۸۵. ۱. «بطن قرآن» یعنی تأویل آن

۲. بطن قرآن، معنای طولی و نهفته در آیات _____ ۹۰
۳. بطن قرآن، معانی عرضی از باب استعمال لفظ در بیشتر از یک معنا _____ ۹۴
۴. ظاهر قرآن، تلاوت و باطن آن، فهم است. _____ ۹۵
۵. بطن قرآن، یعنی تأویل آن _____ ۹۶
۶. بطن قرآن یعنی اسرار آن _____ ۹۷
- دوم: دلایل بطن _____ ۹۸
۱. آیات _____ ۹۸
۲. روایات _____ ۱۰۳
۳. دلیل عقلی _____ ۱۰۶
۴. اجماع مفسران _____ ۱۰۷
- فصل سوم: مبانی نظریه بطن قرآن از منظر علامه معرفت رحمته الله علیه _____ ۱۰۹
- مقدمه _____ ۱۰۹
- الف) سیر تطور دیدگاه علامه معرفت در مورد بطن قرآن _____ ۱۰۹
- ب) انگیزه طرح نظریه جدید در بطن: _____ ۱۱۲
۱. آغاز نظریه پردازی علامه معرفت در کتاب التمهید _____ ۱۱۴
۲. نظریه بطن قرآن در کتاب علوم قرآنی _____ ۱۱۸
۳. نظریه بطن قرآن در کتاب التفسیر و المفسرون فی ثوبه القشيب _____ ۱۲۰
۴. تدوین نظریه به زبان فارسی _____ ۱۲۳
۵. «نظریه بطن قرآن» در التفسیر الاثری الجامع _____ ۱۲۴
۶. برگزاری کرسی نظریه پردازی _____ ۱۲۷
- مبانی نظریه بطن قرآن از منظر علامه معرفت _____ ۱۳۰
۱. قرآن دارای ظاهر و باطن است. _____ ۱۳۰
- ۱.۱. قرآن _____ ۱۳۰
۲. استت _____ ۱۳۱
۳. دلیل عقلی _____ ۱۳۳
۲. وجود راسخان در علم _____ ۱۳۳

۱۳۴. بررسی لغوی «وَسَخَّ» _____
۱۳۵. راسخان در علم در قرآن _____
۱۳۸. ۳. بطن قرآن مدلول التزامی آیات _____
۱۴۳. فصل چهارم: شرایط و شیوه به دست آوردن بطن آیه _____
۱۴۳. شیوه به دست آوردن بطن آیه _____
۱۴۴. ۱. به دست آوردن هدف آیه (علّت غایی) _____
۱۴۴. تطبیق و مثال به دست آوردن هدف آیه _____
۱۴۸. ۲. الغای خصوصیت _____
۱۴۸. الف) اهمیت و جایگاه الغای خصوصیت _____
۱۵۰. ب) پیشینه بحث از الغای خصوصیت _____
۱۵۰. چند نمونه از الغای خصوصیت توسط اهل بیت علیهم السلام _____
۱۵۲. الغای خصوصیت از افراد و زمان و مکان _____
۱۵۴. ۳. استنباط قاعده کلی (پیام) _____
۱۵۴. شیوه استنباط قاعده کلی _____
۱۵۴. الف) شیوه اجتهادی _____
۱۵۴. استنباط در لغت _____
۱۵۵. استنباط در اصطلاح _____
۱۶۲. اقسام دلالت _____
۱۶۲. دلالت‌های وضعی لفظی _____
۱۶۸. ب) نقش قرائن نقلی و عقلی در استنباط _____
۱۷۰. دلیل ضرورت توجه به قرائین کلام _____
۱۷۱. ج) قاعده کلی، چه ارتباطی با هدف آیه دارد؟ _____
۱۷۳. د) قاعده کلی، چه ارتباطی با لفظ آیه دارد؟ _____
۱۷۴. ه) نقش مفسّر (انجام دهنده) در استنباط _____
۱۷۵. ۴. تطبیق بر مصادیق جدید (با استفاده از قاعده جری) _____
۱۷۸. روش‌های جری و تطبیق در قرآن _____

- الف) روش کلی به جزئی _____ ۱۷۸
- ب) روش جزئی به جزئی _____ ۱۷۹
- ج) روش جزئی به کلی _____ ۱۸۰
- فلسفه جری و تطبیق از دیدگاه روایات _____ ۱۸۲
۵. آزمایش (شمول قاعده کلی بر مورد آیه) _____ ۱۸۳
- شرایط دستیابی به بطن آیه _____ ۱۸۴
۱. ارتباط بین معنای ظاهری و بطن آیه _____ ۱۸۴
۲. الغاء خصوصیت و به دست آوردن هدف آیه _____ ۱۸۷
۳. شاهد از قرآن داشته باشد. _____ ۱۸۹
- نمونه‌هایی از تفسیر «بطن آیات» در آثار علامه معرفت _____ ۱۹۰
- فصل پنجم: تحلیل نظریه بطن علامه معرفت رحمته الله علیه** _____ ۲۰۱
- مقدمه _____ ۲۰۱
- الف) نقاط قوت «نظریه بطن» از دیدگاه علامه معرفت رحمته الله علیه _____ ۲۰۲
۱. ضابطه مند بودن «نظریه بطن قرآن» _____ ۲۰۲
۲. سازگاری با نیازهای اساسی انسان _____ ۲۰۴
۳. توجیه معقول و منطقی روایات باطنی اهل بیت علیهم السلام _____ ۲۰۸
۴. جاودانگی و کارآمدی قرآن با این نظریه _____ ۲۰۹
۵. ارتباط معنای ظاهری با معنای باطنی آیه _____ ۲۱۲
- ب) نقش نظریه بطن در تفسیر _____ ۲۱۳
۱. توسعه معنایی در آیات _____ ۲۱۴
۲. ساماندهی روایات تفسیری متعارض _____ ۲۱۹
۳. روشمندی تفسیر باطنی _____ ۲۲۴
۴. نقش نظریه بطن قرآن در روش‌های تفسیری _____ ۲۲۶
- الف) نقش نظریه بطن قرآن در تفسیر روایی _____ ۲۲۷
- ب) در تفسیر قرآن به قرآن _____ ۲۲۸
- ج) در تفسیر اجتهادی (عقلی) _____ ۲۲۹

۲۳۰ _____ (د) در تفسیر اشاری

۲۳۳ _____ جمع بندی

۲۳۵ _____ چکیده عربی و انگلیسی

۲۳۹ _____ منابع

مقدمه

در قلمرو قرآن پژوهی شیعی، آیت الله معرفت (۱۳۰۹ - ۱۳۸۵ ه. ش) نامی آشناست. آیت الله معرفت، با نیاز سنجی صحیح و درک دقیق از خلأ و کمبودهای حوزه شیعی، با همتی بلند مجموعه ارزشمند «التمهید فی علوم القرآن» را در دفاع از حریم شیعه تدوین و دیدگاه‌های قرآن پژوهی حوزه شیعی را به جهان اسلام ارائه نمود.

وی علاوه بر این از پرورش شاگردانی برجسته، اندیشمند و صاحب نظر غافل نبوده و در حقیقت «طرح مکتب قرآن پژوهی» خویش را پایه‌گذاری نمود و در استحکام بنیان‌های آن بسیار کوشید، که ثمره آن تولید نظریه‌های مهم و کاربردی در قلمرو قرآن پژوهی شد که از جمله آن‌ها، نظریه «بطن قرآن» است که این اثر، با هدف تبیین و بررسی دیدگاه آیت الله معرفت در مورد این نظریه شکل گرفته است.

این نظریه نقش اساسی در گسترش تفسیر و علوم قرآنی و مسائل آن داشته و وی بیش از پانزده سال اندیشه‌ورزی در بسامان رساندن آن بطور جدی و خستگی‌ناپذیر پرداخته و تا پایان عمر دغدغه ذهنی‌اش بود. در این نظریه نوآوری‌هایی وجود دارد که متفاوت از کارهای علمی پیشینیان

است از جمله ارائه تعریفی روشن از نظریه بطن، کاربردی بودن نظریه، سامان دهی نظریه و ارائه دلایل و شرایط منطقی است. اثر حاضر شرح مفصل نظریه بطن است که در پنج فصل سامان یافته است.